

Комаха Лариса Григорівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри логіки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ В АРГУМЕНТАХ «РИТОРИКИ ЕКОНОМІКИ»: ЛОГІКА І ЕПІСТЕМОЛОГІЯ

В арсеналі теорії аргументації важливе місце займає концепція «риторики економіки», розроблена американським філософом Д. Макклоскі. Фактично в ній демонструється нове розуміння економічної науки, яка в багатьох аспектах схожа з літературою. Економічна наука літературна в тому сенсі, що кожний аргумент, який використовує людина, полягає у фактах, логіці, історіях, метафорах. Мислення здійснюється в процесі порівняння однієї речі з іншою, в процесі побудови чітких послідовних ланок в історії. Не можна думати про економіку лише за допомогою математики чи конкретних прикладів, не використовуючи метафор – літературних, логічних, філософських.

Дану позицію Д. Макклоскі проілюстрував на прикладі робіт відомих сучасних економістів, виокремивши з їх аргументації риторичну складову. Під нею він розуміє підходи і прийоми, котрі покликані посилювати позицію авторів у читачів за рахунок літературного стилю її подачі. Серед впливових економістів він виділяє Р. Коуза, для якого «економічна теорія потерпала від того, що не могла чітко сформулювати свої ідеї і передбачення» [1, с. 32]. В силу чого він звернувся до риторики аксіоматизації; в європейській філософській традиції з часів Р. Декарта існує переконання: ми знаємо, що маємо на увазі, лише в тому випадку, коли нам відомі аксіоми, від яких ми відштовхуємося. Враховуючи авторитет ряду економістів, Р. Коуз визнає наявність «тенденції в економічній теорії починати аналіз з окремої фірми, а не з галузі» [1, с. 36]. Багато економістів, як і представників інших гуманітарних наук, сьогодні не можуть зрозуміти аргументацію, якщо вона не виражена аксіоматично.

Однак в своїх роботах Р. Коуз реалізовував не картезіанську програму свого бачення проблеми, а використовував британський, емпіричний і не математичний підхід – більш різноманітний і менш формальний. Його риторика не картезіанська, не наукова, а правова. Це і є головна відмінність риторики Р. Коуза: з юриспруденції вона бере не менше, ніж з економіки, і тому претендує на новий стиль в економічній науці. За визнанням самого вченого, він був зачарований «юридичною аргументацією» [5, с. 3-17]. Правова риторика визначила його підхід, особливістю якого було принципове відстоювання своєї позиції. Зокрема, він відкидає ту чи іншу лінію аргументації шляхом перерахування різних можливостей (в давньогрецькій риторіці це називалося «діаллага»).

Особливий інтерес для логіки і філософії представляє аргументація Д. Макклоскі нової методології з позицій риторики. Філософська аргументація на користь модернізму як методології науки постає переконливою. У всіх модерністів є одна загальна установка – надання особливої значимості «тесту на фальсифікацію», який вважається відмінною ознакою наукового обґрунтування. Але філософи вже давно виявили, що доктрина фальсифікації навіть на «своїй території» не витримує критики. Ця критика зрозуміла кожному вченому, який намагався використати в науці критерій фальсифікованості. Для прикладу: наукова розмова не може починатися без того, щоб допустити, що вчений достатньо добре знає світ і займається вписуванням на основі аргументів нових фактів в існуючі теорії. Ніякої «фальсифікації» тут не відбувається. На рівні широких наукових узагальнень вчені просто використовують свої теорії. Вони дуже рідко намагаються їх фальсифікувати.

Саме тому створення гіпотетичних моделей (simulation) – перевірка наукової аргументації на папері, щоб подивитися, чи достатньо вона вагома, – так важливо для

економічної науки та інших наук. Модель слугує для підтвердження, не для фальсифікації, вона задає питання:

«чи можемо ми обґрунтувати те і то», а не «чи можемо доказати, що це не так». Модель тестує системи, а не ізольовані гіпотези і стверджує рамки, в яких ми ці гіпотези можемо тестувати. Вона тестує потрібність твердження, а не можливість сумнівів. Тим самим

«фальсифікація, можна сказати, була сфальсифікована» [3, с. 204], – підсумовує Д. Макклоскі.

Виходячи з позиції постмодернізму, Д. Макклоскі заявляє, що буквально застосування модерністської методології не сприяє створенню придатної для сучасного використання науки. Реальна аргументація в науці використовує модернізм як «вітрину». Модернізм не підходить ні для якої справжньої науки. Іншими словами, якби модерністська методологія послідовно застосовувалася в теорії, розвиток останньої скоріше всього призупинився б. Перед тим як прийняти певні переконання, вчені не чекають перевірки того, чи точні прогнози тієї чи іншої теорії»; таке очікування в дійсно модерністському стилі «паралізувало б наукову діяльність» [4, с. 14]. Тому що ні в кого не було б стимулів вибирати одну з нескінченної кількості гіпотез для тестування. Навіть кількісні дослідження багато в чому засновані на аргументах, що не мають кількісного характеру, а покликані обґрунтувати переконання. Іншими словами, модернізм, який відмовляє вченим в риторичних інструментах або аргументах, якими вони насправді користуються, непрактичний.

Важливий аргумент проти модернізму в науці полягає в тому, що він підтримує методологію, занадто

«пов'язану» правилами. Модернізм стверджує, що начебто виводить закони наукової аргументації, виходячи з сукупності самої сутності науки або раціональної реконструкції історії наукового знання. Вважається, що філософ науки може сказати, яка наука вважається корисною, плідною і прогресивною. В економічній науці претензії правил методології полягають в тому, що засновник цих правил є не просто експертом по всім накопиченим знанням, але і у всій економічній науці майбутнього, що звужує можливості економічних дискусій, поміщаючи їх «в прокрустове ложе» філософської ідеї про «найвище благо» [3, с. 211].

Нарощування методологічних обмежень в науці не може бути розумним – ця ідея видається очевидною. Обмеження в кінцевому рахунку обмежують. Протилежна думка, начебто строга методологія корисна, ставиться під сумнів багатьма філософами. На думку Р. Рорті, історія епістемології з часів Платона являє собою «програну парі».

«Як не дивно, люди знайшли, що цікавого сказати про сутність Сили і визначення «числа». Могли б знайти, що цікавого сказати про сутність Істини. Але не зробили цього» [7, с. 14]. Філософи в даному випадку йдуть за результатами, одержаними в інших областях. Вчені повинні спиратися на реальні події, а не на переказ історій, що містяться в перших розділах книг. За допомогою цього простого підходу можна заперечувати методологічні претензії модернізму.

Отже, в науковому дискурсі позитивне від негативного відрізняє не прибічність конкретній методології, але щира і розумна спроба здійснити свій внесок в дискусію. В свою чергу дискусії «накладаються» одна на одну до такої степені, що можна почати вважати себе спеціалістом в сусідній області. Крім того, такі дискусії (які накладаються одна на одну) забезпечують стандарти. Для нормальної роботи інтелекту ніяка філософська законотворчість або методологічні установки не потрібні. Отже, саме важливе, це – наша здатність вступати в розмову, яка ніколи не зупиняється, перевіряючи один одного, виявляючи приховані передумови, змінюючи власні думки під впливом голосів колег.

Вийти з «модерністського лабіринту» можна, вважає Д. Макклоскі, якщо стати

на шлях риторики. Вона не займається істиною безпосередньо; вона займається розмовою, тобто міркуванням в голос. В модернізмі аргумент був просто імовірний, він залежав, таким чином, від аргументу, наперед незаперечного. Тобто вірогідний (імовірний) аргумент знаходився в залежності у об'єктивної достовірності. Обґрунтовуючи необхідність риторики, Д. Макклоскі зазначає, що ідея про пошук істини – всього лише філософська доктрина. Вона не обов'язково істинна, але їй може бути дозволено одержати верх над нашим здоровим глуздом в питанні, скільки увагу потрібно приділяти риторичі. Якщо ми вирішимо, що та чи інша теорія переконлива, корисна, розумна, приваблива, нам не обов'язково (і не потрібно) знати, що вона істинна. Привабливість і корисність цієї теорії витікає з певних аргументів на її користь. Якщо аргументи висунуті, то немає смислу ставити питання про їх істинність. Вони такі, які є. Конкретність питань передбачає риторичні питання, на які можна відповісти і які можуть виявитися важливими. Наприклад, навіщо потрібні факти, або кого конкретно це переконує. Та або інша ситуація певним чином «узгоджується з людським списком аргументів, переконливих для людей» [6, с. 243].

Як правило, запереченням на подібну аргументацію слугує заява про те, що людина обов'язково повинна мати теорію істини (епістемологію). (Згадаймо аргумент про обов'язковість методології). Як без неї розмовляти? Дійсно, виступ проти епістемології сам по собі є епістемологічною розмовою – розмовою про епістемологію, котра, таким чином, дійсно існує. У. Куайн назвав цей аргумент «бородою Платона» в честь найбільш відомої людини з тих, хто в ньому заплутався: «Небуття повинно в певному смислі бути; інакше чому б, власне, ні?» [2, с. 24]. За допомогою цього доказу, вказує У. Куайн, ви можете довести існування неіснуючих істот – Пегаса, свиней з крилами і, в нашому випадку, епістемології: тобто існування реального референта, який означається для будь-якої референції в мові. Завдання – «звести все до абсурду, *reductio ad absurdum*. Якщо ж одержане не виявиться абсурдним, все рівно це не означає, начебто серйозні люди повинні витратити масу часу на міркування про конкретний референт» [3, с. 244]. Серйозні питання відносяться не до епістемології, а до риторики.

Таким чином, в процесі свого аналізу економічної науки Д. Макклоскі аргументовано показав, що вона безпосередньо пов'язана з риторикою. Риторика – це не нова методологія: вона вказує на те, що ми насправді робимо, що може нас переконати і чому. Аргументація риторики економічної науки відкриває можливості для продуктивного мислення, оскільки риторичний критицизм кожної наукової теорії – це запрошення до міркування і розмислу. В історії науки існує безліч різних точок зору, які привертають увагу до себе. Вибір тієї чи іншої точки зору, або теорії, залежить від аргументів, переконливість яких досягається в процесі риторики – бесід, розмов, дискусій, критичного мислення і осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коуз Р. Г. Природа фирмы / Р. Г. Коуз. – М. : Дело, 2001. – 360 с.
2. Куайн У. Слово и объект / У. Куайн. – М. : Логос, Практика, 2000. – 386 с.
3. Макклоски Д. Риторика экономической науки / Д. Макклоски. – М. ; СПб : Изд-во Института Гайдара; Издательство «Международные отношения», Факультет свободных искусств и наук СПбГУ, 2015. – 328 с.
4. Coase Ronald H. How should economists choose? // R.H Coase. G. Warren Nutter Lectures in Political Economy Washington, D.C.: American Enterprise Institute. – 1982. – 21 p.
5. Coase Ronald H. The Nature of the Firm: Origin // R. H. Coase // Journal of Law, Economics and Organization № 4, 1988. – P. 3-17.
6. Rorty R. Philosophy and the Mirror of Nature /

R. Rorty. – Prinseton, N. J. : Prinseton University Press. – 401 p.

7. Rorty R. The Consequences of Pragmatism: Essays // R. Rorty. –
Minneapolis : University of Minnesota Press, 1982. – 237 p.